

دکتر مهدی محمد بخش فارسی، مؤسس کلی زبانهای نسوی، اسلام آباد

تدریس زبان فارسی در پاکستان و راه حل آن

(به نقل از ماهنامه دانش شماره ۱۹)

زبان فارسی در شبه قاره پاکستان و هند سابقه هزارساله دارد - نهال زبان فارسی از گذشته‌های دور، توسط شاعران، عارفان، نویسندگان فارسی زبان آبیاری گردید و به صورت درختی بارآور درآمد - زبان فارسی قرن‌ها، زبان رسمی، دولتی و اداری شبه قاره بوده است - و صد‌ها شاعر، به زبان فارسی شعر گفته‌اند و ده‌ها هزار جلد کتاب به زبان فارسی تألیف شده و اکنون این آثار ارزنده به صورت نسخه‌های خطی و چاپی در سراسر شبه قاره وجود دارد.

مناسفانه بعد از تسلط انگلیس بر شبه قاره و انقراض دولت مسلمانان هند، رواج و رونق زبان فارسی دچار تعطیل شد - پس از استقلال پاکستان هم این وضع ادامه یافت و در حال حاضر زبان فارسی به هیچ وجه رونقی متناسب با گذشته خود ندارد و نزدیک است که در نتیجه اقدامات جدید آموزشی، این شمع نیم جان فارسی کاملاً خاموش گردد.

۱- این دوره را به زبان انگلیسی PRIMARY LEVEL می‌گویند.

۲- دبیرستان: از کلاس ششم تا دهم - این دوره دو مرحله دارد: مرحله اول از کلاس ششم تا هشتم و مرحله دوم کلاس نهم و دهم که به انگلیسی علی‌الترتیب MIDDLE LEVEL و SECONDARY LEVEL خوانده می‌شود.

۳- دانشکده: این دوره نیز دو مرحله دارد. مرحله اول کلاس یازدهم و دوازدهم که مخفف انگلیسی آن F. Sc. / F. A. خوانده می‌شود. مرحله دوم کلاس سیزدهم و چهاردهم که B. Sc. / B. A. تا دکتری (Ph. D).

فارسی در دوره دبیرستان

در این دوره تا چند سال پیش فارسی به عنوان یک درس انتخابی (ELECTVE) تدریس می‌شده است - تدریس فارسی در این مرحله از کلاس ششم آغاز می‌گردید. در این دوره علاوه بر شش درس اجباری، انگلیسی، اردو، ریاضی، علوم اجتماعی و علوم دینی، سه

تدریس فارسی در نظام آموزشی

قبل از این که به بررسی وضع زبان فارسی بپردازیم لازم می‌دانیم که نظام آموزشی پاکستان را به طور مختصر معرفی نسایم. دوره‌های آموزشی پاکستان به ترتیب زیر است: ۱ - دبستان: از کلاس اول تا کلاس پنجم

درس انتخابی بوده که دانش آموزان می‌توانستند یکی را انتخاب کنند - این سه درس انتخابی عربی، فارسی و نقاشی (ART) بوده است. اکنون در نتیجه سیاست جدید آموزشی دولت پاکستان زبان عربی از سال ۱۹۸۲ م از کلاس ششم برای دانش آموزان سراسر پاکستان اجباری شده است و در اثر این تصمیم فارسی و نقاشی دو ماده اختیاری دیگر حذف شده است. این برنامه در دبیرستانهای دولت مرکزی از سال تحصیلی ۱۹۸۳ م عملی شده است. البته در دبیرستانهایی که زیر نظر دولتهای ایالتی اداره می‌شود تا تربیت و تهیه آموزگاران عربی،

تدریس فارسی و نقاشی ادامه خواهد داشت.

تدریس فارسی در دبیرستان

به طوری که در سطور فوق ذکر شد. تدریس فارسی از کلاس ششم دبیرستان آغاز می شود اما در تمام دبیرستانها، کلاسهای فارسی دایر نیست، علل عمده آن بدین قرار است:

۱- در اثر اجباری شدن عربی و تراکم دروس، فارسی در دبیرستانهایی که زیر نظر دولت مرکزی اداره می شود، قهراً از برنامه درسی خارج شده است.

۲- به علت کمبود امکانات استخدام و وضع اقتصادی فارغ التحصیلان فارسی، دانشجویان زبان فارسی را به عنوان یکی از ماده های درسی انتخاب نمی کنند.

۳- در بعضی دبیرستانها، معلم فارسی وجود ندارد و ازین رو دانش آموزان قهراً درسهای دیگری را انتخاب می کنند.

۴- اکثر معلمان، فارسی امروز و شیوه های نوین آموزش زبان فارسی را نمی دانند و بنابراین نمی توانند کلاسها را نحو احسن و نتیجه بخشی اداره نمایند.

۵- کتابهای درسی به روش جدید نوشته نشده و بیشتر مطالب آن کهنه و فاقد اطلاعات و مواد جدید است.

تدریس فارسی در سطح دانشگاه

در دوره دانشگاه، دهها دانشکده رشته زبان فارسی دارند. در این دوره علاوه بر چهار درس اجباری اردو، انگلیسی، علوم اسلامی و پاکستان شناسی یک فهرست بسیار طولانی دروس انتخابی هست که فارسی هم یکی از آنهاست.

وضعیت فارسی در این مرحله

در دوره دانشگاه، برنامه تدریس زبان فارسی دو نوع است اختیاری (OPTIONAL) و انتخابی (ELECTIVE).

درس اختیاری تنها در دوره لیسانس وجود دارد. برنامه این درس یک جزوه کوچکی را شامل است که حاوی حکایاتی چند از گلستان سعدی و تعدادی دوبیتی ها و بعضی شعرهای دیگر علامه محمد اقبال شاعر ملی پاکستان می باشد - دانشجویان، این درس را غالباً برای این انتخاب می کنند که بتوانند به آسانی نمرات خوب در این ماده بدست بیاورند - ولی دروس این ماده چنان تهیه شده که دانشجویان حتی بعد از موفقیت در امتحان هم زبان فارسی را اصلاً یاد نمی گیرند. درس اختیاری در تحصیلات فارسی در سطح عالی تری اصلاً مؤثر نیست. و دانشجویانی که این درس را انتخاب می کنند و با موفقیت می گذرانند طبق مقررات اکثر دانشگاهها، برای ثبت نام در فوق لیسانس زبان فارسی واجد صلاحیت محسوب نمی شوند.

فارسی در سطح دانشگاه

در این سطح چندین دانشگاه رشته زبان فارسی دارند و درجه فوق لیسانس و دکتری را می دهند. دوره فوق لیسانس درسهایی مانند متون شعر و نثر، تاریخ ادبیات، تاریخ ایران، زبانشناسی و انشاء و غیره را شامل می باشد. نقص عمده این دوره عدم توجه درست به جنبه عملی (Furnotional Aspect) زبان فارسی و تدریس فارسی به وسیله زبان اردو است. در نتیجه فارغ التحصیلان این دوره از آنجا که در ترجمه، مکالمه و نگارش، درست کار نکرده اند نمی توانند در ادارات دولتی، وزارتخانهها و سفارتخانهها کاری برای خود پیدا کنند.

عوامل تضعیف موفقیت فارسی در پاکستان

در ضمن بررسی وضعیت زبان فارسی برخی از نارسایی های آموزش را نشان داده ایم و اینک اجمالاً بذکر عواملی می پردازیم که در تضعیف حیثیت فارسی در این سرزمین نقش عمده ای را بازی کرده است:

۱- کمبود امکانات و وسایل

چون اکثر استادان فارسی در دانشکده ها و مراکز آموزشی، دوره های تشریفی لازم را ندیده اند لذا با شیوه های جدید و مفید تدریس زبان فارسی آشنا نیستند و نمی توانند کلاسها را چنانکه باید اداره کنند. بنابراین دانشجویان دلسرد شده پراکنده می شوند.

۲- عدم تقویت زبان فارسی

در سالهای آغاز بعد از پیروزی انقلاب اسلامی، مسئولین ایرانی به علل گرفتارهای بسیار خود به ترویج و توسعه زبان فارسی در خارج از ایران التفات شایانی ننمودند. در نتیجه برنامه های جهت تقویت مراکز آموزشی و ارتباط با استادان برای مدتی متوقف شد و استادان فارسی و مراکز آموزش شبه قاره تقریباً به فراموشی سپرده شد. این وضع به موقعیت فارسی درین نواحی لطمه شدیدی وارد آورد.

۳- کمبود کتابها و وسائل سمعی و بصری

کتابهای فارسی که طبق شیوه های جدید زبان آموزی و نیازمندیهای دانشجویان نوشته شده باشد، در پاکستان وجود ندارد. همچنین وسائل سمعی و بصری که امروزه برای تدریس زبانهای خارجی اهمیت زیادی دارد، در مراکز آموزشی به کار برده نمی شود و تا اکنون به نقش اینها در آموزش زبان فارسی چنانکه باید و شاید توجه نشده است. بنابراین کمبود کتابهای خوب و وسائل سمعی و بصری نیز از عوامل عمده عدم پیشرفت فارسی بشمار می رود.

۴- کمبود مهارت و تخصص

چون در پاکستان برای فارغ التحصیلان فارسی امکانات کاریابی بسیار محدود است طبعاً دانشجویان بدنبال رشته هایی می روند که منافع و مزایای اقتصادی خوبی برای آنان

یکی از مشکلات تدریس صحیح فارسی، وجود کلمات زیاد فارسی در زبان اردو است که معنی آن با فارسی کنونی فرق دارد. وقتی دانشجویان با این نوع کلمات برخورد می‌کنند در ذهن ایشان فوراً معانی اردو تداعی نموده باعث ایجاد ابهام و سردرگمی می‌شود و برعکس این عقیده معروف که یادگرفتن زبان فارسی را مشکل می‌سازد. و این حقیقت در تدریس فارسی درست مانع بزرگی می‌باشد و محو نمودن معانی مستداول اردوی کلمات فارسی از ذهن دانشجویان بسیار دشوار بلکه غیرممکن است. همچنین اختلاف تلفظ بعضی کلمات فارسی در اردو نیز موجب ایجاد اشکال دیگری است. بدین علت دانشجویان بعد از زحمت زیادی هم نمی‌توانند تلفظ درست فارسی را کاملاً یاد بگیرند. در حالیکه دانشجویان رشته‌های چینی، ژاپنی، روسی و آلمانی و غیره به این مشکل دچار نیستند و تشابه کلمات و اختلاف معانی و تلفظ برای آنها باعث آشفتگی و سردرگمی نمی‌شود.

باید هر چه زودتر انجمن استادان زبان فارسی تشکیل یابد تا فعالیت‌های ترویج و حفظ زبان فارسی بگونه‌ای درست از سر آغاز گردد. این انجمن باید با انجمن استادان فارسی در تهران و انجمن‌های فارسی در سایر کشورها همکاری و تبادل نظر داشته باشد.

اعضای انجمن فارسی باید با مسئولین دولت پاکستان وارد مذاکره شوند تا فارسی مثل سابق از کلاس ششم دبیرستان به عنوان یک درس اختیاری تدریس شود. زبان فارسی از نظر فرهنگی و معنوی بسیار غنی است.

برای مجهز نمودن نسل آینده خود با معنویت و اخلاق متعالی، فراگیری و تدریس فارسی از بس ضروری است. تنها مانعی که پیمودن این راه را دشوار می‌سازد فراوانی تعداد دروس در دوره متوسطه است. بنابراین برای اجتناب از تراکم دروس باید درس عربی و درس علوم اسلامی ادغام شود. بدین ترتیب نه تنها از تکرار مطالب دروس عربی و علوم اسلامی خودداری خواهد شد بلکه مسأله اختلاف موجود در مورد محتویات درس علوم اسلامی بین فرق مختلف هم حل خواهد گشت.

در صورتی که به عللی دولت پاکستان موافقت نکند فارسی را در دوره دبیرستان به وضع سابق برگرداند تقویت آن در سطح دانشکده باید با تلاش‌های جدی‌تری صورت گیرد. این مرحله سنگر دوم حراست زبان فارسی است که نباید آنرا از دست داد.

در دوره فوق لیسانس برای بعضی رشته‌ها از قبیل رشته تاریخ پاکستان و هند و رشته اردو، فارسی دارای همان اندازه اهمیت می‌باشد که عربی برای رشته علوم اسلامی است. چون بدون آشنایی با زبان فارسی تنوع و غواصی در آثار تاریخ دوره اسلامی شبه قاره که اغلب به زبان فارسی است و درک بسزای معانی مستون نظم و نثر اردو که بیشتر از ترکیبات و اصطلاحات و تلمیحات و تعبیّرات فارسی مایه گرفته، هرگز ممکن نیست. بنابراین در دوره‌های فوق لیسانس رشته‌های تاریخ و زبان اردو باید زبان فارسی هم تدریس شود تا هم بنیه تاریخ و اردو محکم شود و هم زمینه خوبی برای رواج و رونق فارسی فراهم گردد.

برای ترویج و گسترش زبان و ادبیات فارسی باید اقدامات دیگری نیز صورت پذیرد. از جمله تأسیس رشته زبان فارسی در دانشگاه آزاد علامه اقبال و بلوچستان و ملتان. حیث است که در دانشگاه که بنام علامه اقبال مزین گردیده، زبان فارسی تدریس نشود! چون حدود کار این دانشگاه به تمام پاکستان توسعه پیدا

کرده است لذا برای ترویج و گسترش فارسی در سراسر این کشور تأسیس بخش فارسی در دانشگاه علامه اقبال بسیار لازم است.

تشکیل دوره‌های بازآموزی

اساسی ترین کاری که باید برای ترویج زبان فارسی در پاکستان صورت بگیرد، برگزار کردن دوره‌های بازآموزی در دانشگاه تهران یا دانشگاه تربیت معلم تهران است. درین دوره‌ها باید بیشتر به نحوه تدریس دستور، ترجمه، مترجمی، انشاء و شیوه‌های زبان آموزی به خارجیان و مکالمه تأکید شود. چون در پاکستان از نظر استخدام در ادارات و سازمانهای دولتی، خبرگی در کار ترجمه از زبانهای اردو و انگلیسی به فارسی و بالعکس بسیار ضروری است لذا آموزش ترجمه اگر به استادانی که بزبان اردو، انگلیسی و فارسی تسلط داشته باشند، محول گردد خیلی سودمندتر خواهد بود.

به موازات این کار باید اقدام دیگری کرد و آن تأسیس دوره‌های بازآموزی کوتاه مدت برای استادان فارسی در خود پاکستان است. این دوره‌ها را می‌توان با همکاری مؤسسه ملی زبانهای نسوین، اسلام آباد و سازمانهای فرهنگی ایران در پاکستان مانند رایزنی فرهنگی و خانه‌های فرهنگ ایران و مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان برگزار کرد.

تعمیق سازمانهای فرهنگی ایران از استادان فارسی پاکستانی

یکی از راه‌های بسیار مهم رواج و رونق فارسی در پاکستان، ایجاد و استمرار ارتباط نزدیک میان سازمانهای فرهنگی ایران با استادان پاکستان و تشویق و دلگرمی آنان برای ترویج و توسعه زبان فارسی در پاکستان است. طبع و نشر آثار ادبی و تحقیقی و ترجمه‌های استادان پاکستانی به وسیله سازمانهای فرهنگی ایران و پرداخت حق التألیف مناسبی، از جمله اقدامات مؤثر در گسترش زبان فارسی

در پاکستان خواهد بود.

کسانیکه با هزینه خود کتابی را به زبان فارسی یا زبانهای محلی پاکستان درباره فارسی بچاپ می‌رسانند، سازمانهای فرهنگی ایران باید با خرید تعداد قابل ملاحظه آن موجبات تشویق از مؤلفین را فراهم آورند. همچنین حسب سابق به استادان فارسی که در کارهای ادبی و تحقیقی و تدریسی خدمات ارزنده‌ای را انجام داده‌اند، مدال یا نشانی از طرف دولت ایران اعطاء گردد، باید از معلمانی که دارای دکتری نیستند، برای ادامه تحصیلات و اخذ دکتری از دانشگاههای ایران دعوت بعمل آید.

برای شرکت در سمینارها و کنفرانسها باید از استادان فارسی پاکستان دعوت بعمل آید تا آنها هم بتوانند مقالات فارسی خود را در چنین مجامع تقدیم کنند و هم بتوانند از سخنرانیهای استادان ایرانی بهره‌مند شوند و همچنین بتوانند تحولات زبان فارسی و مراکز فرهنگی و ادبی ایران را از نزدیک مشاهده بکنند.

وجود رشته‌های فارسی در دانشکده‌ها و دانشگاههای پاکستان یک سرمایه بزرگی برای ترویج زبان فارسی است. مسئولین ایرانی باید به ارزش واقعی این امر پی ببرند و قدر این سرمایه را بشناسند و برای تقویت این مراکز آموزشی جداً بکوشند. برای حصول این هدف، اقدامات زیر ضروری به نظر می‌رسد.

۱ - تهیه نمودن وسائل سمعی و بصری، اسلاید، فیلم‌های آموزشی و لابراتوارهای زبان.

۲ - فراهم بودن کتابهای تحقیقی و مرجع مانند لغتنامه‌ها فرهنگها و سایر مطبوعات و نشریات فرهنگی.

۳ - اعزام استادان ایرانی به دانشگاههای پاکستان جهت آموزش زبان فارسی در دوره‌های بازآموزی استادان پاکستان.

۴ - فراهم نمودن تازه‌ترین اطلاعات

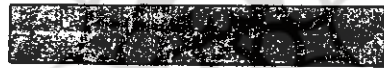
درباره تحولات جدید ادبی و فرهنگی ایران.

۵ - اعطای بورس و جوایز به دانشجویان دوره‌های مختلف به ویژه دانشجویان فوق لیسانس و بدینوسیله جلب بیشتر این دانشجویان به مراکز آموزش زبان فارسی پاکستان.

۶ - دعوت از دانشجویان ممتاز دانشگاه برای ادامه دوره دکتری زبان فارسی در دانشگاههای ایران.

۷ - ترتیب برنامه‌های گردش‌های علمی به ایران برای دانشجویان زبان فارسی.

۸ - هماهنگ نمودن فعالیت‌های آموزشی خانه‌های فرهنگ با فعالیت‌های مراکز آموزشی پاکستان تا دانشجویان، بعد از بدست آوردن مدرک خانه‌های فرهنگ بتوانند در دانشگاهها و مؤسسات علمی پاکستان تحصیلات عالی خود را در رشته فارسی ادامه بدهند. به عبارت دیگر خانه‌های فرهنگ باید نقش تغذیه‌کننده و پشتوانه مراکز آموزشی پاکستان را بعهده بگیرند.

برای کسب موفقیت و کارآیی بیشتر در زمینه تدریس زبان فارسی وجود کتابهای درسی که با در نظر گرفتن سطح فکری و روانی و مقتضیات دانشجویان تهیه شده باشد، بسیار ضروری است. کتابهایی که در حال حاضر در مراکز آموزشی پاکستان و خانه‌های فرهنگ ایران تدریس می‌شود، فاقد این اوصاف است. کتابهایی که در پاکستان نوشته شده، طبق روشهای جدید زبان‌آموزی تألیف نشده و آنهایی که در خانه‌های فرهنگ ایران تدریس می‌شود، اغلب برای کودکان دبستانی ایرانی نوشته شده در حالیکه دانشجویان و فارسی‌آموزان این مراکز، جوانان تحصیل کرده هستند و از لحاظ روانی و اطلاعات با کودکان فرق دارند. علاوه بر این ممکن است بعضی مطالب کتابهای چاپ شده در ایران هم مورد قبول تمام اقشار فارسی‌آموزان پاکستانی

نباشند، لذا بسیار ضروری است که برای دانشجویان دوره‌های مختلف مراکز آموزشی پاکستان و فارسی‌آموزان خانه‌های فرهنگ کتابهایی به توسط یک هیأت علمی متشکل از استادان باتجربه ایرانی و پاکستانی تهیه شود. هنگام تألیف این کتب تمام موارد زبان‌آموزی به خارجیان مورد نظر باشد و نیز به مسائل روز و وقایع زندگی روزمره درین کتابها عنایتی بشود تا دانشجویان خود را در یک محیط خودمانی و در برابر نوشته‌هایی که به زندگی واقعی آنها مربوط است احساس نمایند.

امروز معمولاً یک زبان در یک جامعه باین دلیل گسترش پیدا می‌کند که به علاوه سرمایه ادبی و فرهنگی، برای کسی که آن را یاد می‌گیرد، امکانات و وسایل اقتصادی زندگی او را فراهم آورد. در حال حاضر در کشور ما زبان عربی از این خاصیت برخوردار است. در داخل پاکستان و در کشورهای عربی وجود امکانات زیاد اقتصادی برای فارغ‌التحصیلان زبان عربی، تعداد زیادی از دانشجویان را به طرف خود جلب می‌کند. در حالیکه برای زبان فارسی فعلاً نه در داخل کشور پاکستان و نه در خارج، این امکانات وجود ندارد. برای پیشرفت و گسترش زبان فارسی باین نکته مهم هم باید توجه بشود.

دولت جمهوری اسلامی ایران با استفاده از نیروی انسانی پاکستان در کارهای بازسازی و عمرانی خود، می‌تواند در راه توسعه گسترش زبان فارسی در پاکستان کمک ارزنده‌ای بنماید. بدین معنی که شرط عمده استخدام کارشناسان، پزشکان، مهندسين، و متخصصین پاکستانی، علاوه بر اطلاعات لازم علمی، آشنایی آنان بزبان فارسی شرط لازم باشد. امیدواریم که با موفقیت اقدامات فوق بتوانیم زبان و ادبیات فارسی را دوباره در سرزمین پاکستان احیا کنیم و شمع این زبان شیرین را که زبان دل و مبلغ و مبین پیغام والای شاعر بزرگ ملی ما، حضرت علامه محمد اقبال است، برای همیشه، فروزان نگه داریم -